

**DIPLOMAȚI FRANCEZI LA CURTEA MARELUI SENIOR.
STUDIU DE CAZ: FRANÇOIS SAVARY DE BRÈVES
ȘI CAPITULAȚIILE FRANCO-OTOMANE DIN 1604**

ROXANA GÂSCĂ

gasca.roxana@yahoo.com

Muzeul Național de Istorie a României – București

**FRENCH EMISSARIES TO THE COURT OF THE GRAND SEIGNEUR.
CASE STUDY: FRANÇOIS SAVARY DE BRÈVES
AND THE 1604 FRENCH-OTTOMAN CAPITULATIONS**

ABSTRACT

The History of the diplomatic relations between France and the Ottoman Empire dates back in the early sixteenth century, and it is consecrated by a series of treaties and capitulations, which according to the customary Ottoman model, there was a document that recorded the existence of a pact between the two states, named 'Ahdnâme-i Hümâyûn ("The Imperial Book of Agreement"). The mediation that usually led to the signing of such a treaty was made by an emissary, a diplomat that in many cases used to be the representative of the French King in the Ottoman Empire, that had, afterwards, the mission to oversee if the stipulations of the treaty were respected.

Keywords: diplomacy, treaty, French-Ottoman agreement, diplomatic relations.

Începând din 1536, în urma încheierii unui astfel de legământ, tratat negociat de către ambasadorul francez Jean de la Forêt¹ și Ibrahim Pașa (marele vizir otoman), a luat naștere lunga "amiciție" diplomatică dintre francezi și otomani. Instrucțiunile clare ale prezenței lui Jean de la Forêt la Poartă, trasate chiar de către regele Francisc I, erau să păstreze un tratat de alianță perpetuu cu otomanii, să obțină privilegii comerciale și să stabilească acorduri militare între Franța și Imperiul Otoman. Astfel că, încheindu-se acest legământ între Jean de la Forêt și Ibrahim Pașa în 1536, numit în epocă "prima alianță diplomatică și non-ideologică dintre un imperiu creștin și unul ne-creștin" (care a adus cu sine cleветiri din partea celorlalte state europene și a avut un ecou răsunător), s-au pus bazele influenței franceze în ceea ce privește partea comercială, diplomatică, religioasă (protecția creștinilor din imperiu) și militară în Imperiul Otoman, influență care a durat secole de-a rândul.

În continuare, regii Franței și-au menținut atitudinea pro-otomană stabilită prin tratat, iar, la rândul-le, otomanii și-au respectat promisiunile, la fel stabilite prin legământ, aceste tratate/legăminte fiind reînnoite.

¹ Jean de la Forêt a fost primul ambasador oficial al Franței la Poarta Otomană, între 1534-1537, a făcut chiar parte din suita sultanului Süleyman Kanunî în timpul Războiului împotriva Imperiului Safavid, pentru ca în 1536 să se întoarcă la Constantinopol.

Având ca model tratatele comerciale încheiate anterior cu Veneția și Genova, Franța a avut în permanență ambasadă la Constantinopol și o serie de ambasadori și consuli a căror misiune era să vegheze asupra bunului mers al relațiilor cu otomanii. Evident, această misiune nu îi era încredințată oricui, ci numai unui om de încredere, după cum am amintit anterior, sarcinile fiind trasate chiar de către rege.

În ceea ce privește corpul capitulațiilor, în general ele sunt niște tratate comerciale prin care se stabilea statutul negustorilor străini în șeriat, protejați sau neprotejați, și li se acordau privilegiile de a face comerț pe teritoriul otoman și în apele otomane; chiar mai mult, se stabileau toate aspectele care țin de activitatea comercială și toate drepturile și obligațiile acestor negustori străini. Din punctul de vedere al acordării de privilegii comerciale, așa cum apar ele în capitulațiile franco-otomane, trebuie specificat faptul că au existat două perioade în care s-a făcut o distincție între negustorii din Casa Războiului². Aceste privilegii comerciale acordate de otomani nu au cunoscut o generalizare cum se va putea observa mai târziu, spre exemplu în secolul al XVIII-lea, astfel că sub patronajul marilor puteri europene cu care se încheiaseră tratate, Franța și Anglia în cazul de față, făceau negoț și alți negustori străini, provenind din state care nu încheiaseră tratate cu otomanii – textele tratatelor de pace și comerț fac referire adesea la faptul că această categorie de negustori beneficia de același regim ca acei negustori veniți din state care aveau capitulații încheiate cu Poarta. În concluzie, s-a produs o categorisire a acestor negustori, anume *harbî* cu *'ahdname*, ei fiind cei care aveau ambasadori proprii la Poartă, ca urmare a încheierii de tratat, respectiv *harbî* fără *'ahdname*, care erau negustorii ce nu aveau ambasadori la Poartă, pentru că veneau din state care nu încheiaseră tratate cu otomanii. Ulterior, se poate observa în textele tratatelor de pace și comerț că nu se va mai face vreo diferență între cele două categorii de negustori, în condițiile în care negustorii care veneau din statele care nu aveau încheiate tratate cu otomanii intrau sub protecția unui stat care primise *'ahdname* și care încheiasă capitulații, cum ar fi cazul Franței, și care beneficiau de tot ceea ce beneficiau și negustorii francezi³.

Secolul al XVII-lea

În 1601, regele Franței, Henric al IV-lea, pentru a continua bunul mers al relațiilor dintre Franța și Imperiul Otoman, primea o delegație otomană, aceasta fiind o măsură premergătoare încheierii Tratatului din 1604, care stabilea, la rândul său, privilegiile franceze în imperiu și care trimitea delegația ambasadei franceze în Tunisia, în 1608, delegație condusă de François Savary de Brèves. În acest moment, influența franceză în imperiu era atât de mare încât toate celelalte state europene care doreau să facă negoț pe teritoriul otoman erau obligate să navigheze sub pavilion francez (arborând steagul francez beneficiau de protecție), cu excepția Marii

² În dreptul islamic otoman, *harbî* erau toți locuitorii din Casa Războiului, adică cei care proveneau din statele care nu intraseră sub stăpânirea Islamului.

³ Viorel Panaite, *Negustorii străini "protejați" în Imperiul Otoman în secolele XVI-XVII. Observații generale*, la: <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/ideologie/12.htm> (accesat: 15.09.2016).

Britanii (care primise 'ahdname în 1580) și a Veneției, cu care erau în competiție pentru supremația comercială în Levant și care aveau dreptul de a naviga sub pavilion propriu. Astfel, negustorii străini în Imperiul Otoman au devenit "les Européens protégés français" și beneficiau de clauza națiunii celei mai favorizate⁴.

François Savary de Brèves (1560-1628)

Diplomat francez, ambasador al Franței la Constantinopol și strălucit orientalist, unul dintre cei mai buni dintre contemporanii săi, era descendentul unei vechi familii și deținea titlurile nobiliare de conte de Brèves și marchiz de Maulévrier. El a însoțit, când avea vârsta de 22 de ani, pe tatăl său, Jacques Savary Lancosme, la ambasada franceză stabilită la Poarta Otomană, urmând să îi succedă la moartea acestuia, în 1591. Fiind unul dintre cei mai pricepuți negociatori dintre contemporanii săi, a reușit, în timpul mandatului său de ambasador la Curtea Sultanului Ahmed I, să capete încrederea sultanului și după ani de muncă să îi reușescă mijlocirea privind încheierea tratatului de alianță (tratată de pace și comerț foarte avantajos pentru Franța), semnat de regele Henric al IV-lea și sultanul Ahmed I în 1604⁵.

Orientalist desăvârșit al timpurilor sale și preocupat de studiul scrierii osmane, a fost pasionat de introducerea studiilor orientale în Franța prin intermediul unei prese tipografice cu caractere arabe, iar în timpul mandatului său de ambasador la Roma a reușit să înființeze *Typographia Savariana* – prima tipografie orientală franceză. El a publicat, în 1613 și 1614, două cărți cu caractere arabe, cu ajutorul a doi studenți libanezi de la Colegiul Maronit din Roma, Victor Scialac și Gabriel Sionit. La întoarcerea sa în Franța, însoțit de Gabriel Sionit, încercările sale de a crea un colegiu oriental nu au avut succes, în schimb a transferat la Paris o sută de manuscrise orientale, creând cea mai mare bibliotecă orientală din Franța. În 1615, *Typographia Savariana* și-a luat numele de *Imprimerie des langues orientales arabique, turquesque, persique ...*⁶.

Capitulațiile franco-otomane (1604)

Capitulațiile franco-otomane din 1604 reprezintă un tratat de pace și comerț, publicat în 1615 într-o variantă bilingvă, osmano-franceză, în urma efortului depus de François Savary de Brèves, delegatul Franței pentru a reprezenta interesul francez în Imperiul Otoman.

În ceea ce privește corpusul capitulațiilor, din fericire păstrat în întregime și disponibil și în variantă electronică, online, acesta se înscrie în tipicul documentelor care marchează buna relaționare diplomatică.

⁴ *Ibidem* (accesat: 07.09.2016).

⁵ F.X. de Feller, *Biographie Universelle ou Dictionnaire Historique des hommes qui se sont fait un nom, par leur genie, leurs talents, leurs vertues ou leurs crimes*, Paris, 1850, la: https://books.google.ro/books?id=96eL0UF5McMC&pg=PA154&dq=Dictionnaire+historique+ue+:+ou,+Biographie+universelle+tome+1&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Dict ionnaire%20historique%20%3A%20ou%2C%20Biographie%20universelle%20tome%201&f=false (accesat: 07.09.2016).

⁶ http://www.typographie.org/gutenberg/orient/orient_2.html (accesat: 08.09.2016).

Fiind vorba de un acord între două părți, evident *intitulatio* este în dublu exemplar. Astfel, este așezată mai întâi titulatura detaliată și bogată în atribute a sultanului Ahmed I, care este prezentat ca *”Empereur des victorieux Empereurs”, ”distributeur de courrones aux plus grands Princes de la terre”, ”serviteur des deux tres-sacreés et tres-Auguste villes, Mecque et Medine”, ”protecteur et gouverneur de la Sainte Ierusalem”, ”Seigneur de l’Europe, Asie et Afrique (...)”* ș.a.m.d.

Urmează și titulatura regelui Henry IV, care nu este la fel bogată în atribute ca cea a sultanului otoman; în schimb este numit *”(...) plus glorieux, magnanime et grand Seigneur de la creance de IESVS, esleu entre les Princes de la nation du Messie, mediateur des differens qui surviennent entre le peuple Chrestien, Seigneur de Grandeur, Maiestè et richesse, glorieuse guide de plus grands HENRI IIII. Empereur de France, que la fin de ses iours soit heureuse”*.

Însărcinarea lui François Savary de Brèves este trecută imediat sub cele două titlaturi, semn că era reprezentantul direct al interesului regelui Franței: *”Ayant nostre Altesse este prieé du sieur de Breves au nom de l’Empereur de France son Seigneur, comme son Conseiller d’etat et son Ambassadeur ordinaire à nostre Porte de trouver bon, que les traictez de paix et capitulations, qui sont de longue memoire entre nostre Empire et celui de sondict Seigneur (...) ? renouvellees et iurees de nostre Altesse, soubz cette consideration, pour l’inclination que nous avons à conserver ceste antienne amitie, avons commandé que ceste capitulation soit escripte de la teneur qui s’ensuit”*⁷.

În continuare, pe tot parcursul celor 40 de capitole ale tratatului sunt stipulate drepturile și obligațiile negustorilor francezi și a celor care beneficiau de protecția Franței. Acestora li se oferea atât protecția ambasadurilor și consulilor numiți, cât și a negustorilor care merg în imperiu, să nu fie deranjați în niciun fel, ci să fie primiți și onorați cum se cuvine, în concordanță cu înțelegerea din tratat. La fel, li se garanta inviolabilitatea drepturilor, a vieții, a mărfurilor și a tuturor bunurilor lor.

Ceilați negustori (enumerați) aveau libertatea de a merge în imperiu și să facă negoț sub protecția Franței, iar, potrivit cutumei, să arate obediență și ascultare consulilor francezi.

Subiecții francezi ai Imperiului Franței și cei ai *”principilor prieteni și aliați lor”* pot vizita liberi locurile sfinte ale Ierusalimului, fiind sub protecția împăratului francez.

De asemenea, sunt amintiți și cei care nu se supun atât legii, cât și prevederilor tratatului, fiind notat faptul că *”rebelii sau contravenienții voinței”* și cei care

⁷ *Articles du traicte faicte en l’annee mil six cens quatre, entre HENRI le Grand Roy de France & de Navarre Et Sultan Amat Empereur des Turcs*, Paris, 1615, la:

https://books.google.ro/books?id=dbdrgBFarDcC&printsec=frontcover&dq=Articles+du+traicte+faict+en+l%27annee+mil+six+cens+quatre,+entre+Henri+le+Grand+Roy+de+France,+et+de+Navarre,+et+Sultan+Amat+Empereur+des+Turcs&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Articles%20du%20traicte%20faict%20en%20l%27annee%20mil%20six%20cens%20quatre%2C%20entre%20Henri%20le%20Grand%20Roy%20de%20France%2C%20et%20de%20Navarre%2C%20et%20Sultan%20Amat%20Empereur%20des%20Turcs&f=false (accesat: 01.09.2016).

perturbă liniștea publică să fie condamnați la o grea pedeapsă și să fie exemplu pentru cei care vor dori să le imite răul comportament.

În final, ca o garanție a veridicității acestor capitulații, se încheie înțelegerea cu promisiunea și jurământul în fața lui Dumnezeu să nu încalce (cele două părți) prevederile acestui tratat de pace, să fie fermi și constanți întru păstrarea prieteniei, aceasta fiind intenția și promisiunea imperială. Data, 20 mai 1604.

Bibliografie:

INALCIK, Halil, QUATAERT, Donald, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, vol. I: 1300-1600, Cambridge University Press, 1994.

MANTRAN, Robert (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina Bîrsan, București, Editura Bic All, 2001.

PANAITE, Viorel, *Diplomație occidentală, comerț și drept otoman (secolele XV-XVII)*, Editura Universității din București, 2004 (reeditare 2008).

IDEM, *Negustorii străini "protejați" în Imperiul Otoman în secolele XVI-XVII. Observații generale*, la: <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/ideologie/12.htm>.

Articles du traite faicte en l'annee mil six cens quatre, entre HENRI le Grand Roy de France & de Navarre Et Sultan Amat Empereur des Turcs, Paris, 1615, la:

https://books.google.ro/books?id=dbdrgBFarDcC&printsec=frontcover&dq=Articles+du+traicte+faict+en+l%27annee+mil+six+cens+quatre,+entre+Henri+le+Grand+Roy+de+France,+et+de+Navarre,+et+Sultan+Amat+Empereur+des+Turcs&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Articles%20du%20traicte%20faict%20en%20l'annee%20mil%20six%20cens%20quatre%2C%20entre%20Henri%20le%20Grand%20Roy%20de%20France%2C%20et%20de%20Navarre%2C%20et%20Sultan%20Amat%20Empereur%20des%20Turcs&f=false (accesat: 01.09.2016).

FELLER, F.X. de, *Biographie Universelle ou Dictionnaire Historique des hommes qui se sont fait un nom, par leur genie, leurs talents, leurs vertues ou leurs crimes*, Paris, 1850, la:

https://books.google.ro/books?id=96eL0UF5McMC&pg=PA154&dq=Dicti+onnaire+historique+:+ou,+Biographie+universelle+tome+1&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Dictionnaire%20historique%20%3A%20ou%2C%20Biographie%20universelle%20tome%201&f=false (accesat: 07.09.2016).

http://www.typographie.org/gutenberg/orient/orient_2.html.